

СТАН ВИВЧЕННЯ МАРИНІСТИЧНОГО ЖАНРУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Зінаїда Сергіївна Здорик,

*здобувач ступеня вищої освіти «магістр» Полтавського
національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

Анотація. У статті досліджено стан вивчення мариністичного жанру в загальноосвітній школі: проведено аналіз програми з образотворчого мистецтва для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класів та підручників з образотворчого мистецтва, рекомендованих Міністерством освіти і науки України. Порушено питання щодо важливості його вивчення учнями початкової школи для більш розширеного оволодіння образотворчою грамотою в контексті ознайомлення з основними навчальними категоріями (колір, простір, форма, композиція).

Ключові слова: мариністичний жанр, образотворче мистецтво, навчальна програма, підручники, живопис, морський пейзаж.

Abstract. The article examines the state of the study of the marinistic genre in general academic school: made analysis of the program of visual art for general academic school for grades 1-4 and textbooks of visual art, recommended by the Ministry of Education and science of Ukraine. Addressed the issue about the importance of studying the subject by pupils of primary school for more extensive mastery of the graphic art in the context of studying with the main educational categories (color, space, form, composition).

While analyzing of textbooks of visual art for the 1-4 grades of general academic school, the presence or absence of studying marinistic genre was discovered in matter of textbooks, the specificity of available topics is considered, namely special aspects of studying the seascape in the lessons; theoretical material, particular qualities of practical tasks are analyzed, that were proposed by the authors as well as the presence of an illustrative series.

As a result of the research it was discovered that the study of the marinistic genre in the context of familiarization with basic visual knowledge (color, space, form, composition) is not detailed, but rather wide range of topics provided by the program, can allow more an extensive study of its individual aspects.

Key words: marinistic genre, fine arts, education program, textbooks, painting, seascape.

THE STATE OF THE STUDY OF THE MARINISTIC GENRE IN ELEMENTARY SCHOOL

Zinaida Serhiivna Zdoryk

Вступ. У сучасних умовах становлення незалежної держави в Україні постають важливі завдання гуманізації освіти та виховання підростаючого покоління, які вимагають здійснення наукових досліджень та пошуку нових фундаментальних підходів до розробки проблеми формування естетичної культури дітей. Постає необхідність чітко визначити роль і місце образотворчого мистецтва та загальної мистецької підготовки у загальній системі виховання учнівської молоді та необхідність компетентного викладання цього предмету в загальноосвітній школі [7].

Літературний огляд. У дослідженнях низки вітчизняних та зарубіжних учених (К. Альбуханової-Славської, В. Загвязинського, І. Кона, Д. Зембицького, В. Кан-Каліка, О. Петровського, О. Мудрика, Н. Роджерса, М. Боуена та інших.) визначається, що у практиці навчання образотворчого мистецтва школярів важливою є проблема використання творів живопису.

Разом з тим, в сучасних дослідженнях підкреслюється їх визначна роль у формуванні естетичної культури особистості, розвитку уяви про мистецтво загалом.

Я. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж Руссо наголошували на необхідності вивчення образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі, оскільки воно відіграє важливу роль у пізнанні та розвитку чуттєво-емоційного ставлення до оточуючої дійсності.

Представники сучасної педагогічної науки, такі як В. Кардашов, О. Савченко також зробили значний вклад в методику викладання образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі. На їхню думку мистецтво відіграє провідну роль в естетичному розвитку людини завдяки його унікальній здатності комплексно впливати на її духовний світ.

Найважливішим живописним жанром, який вивчається у початковій школі є пейзаж. Зокрема, укладачі програм з образотворчого мистецтва рекомендують вивчення морського пейзажу в контексті ознайомлення з основними навчальними категоріями (колір, простір, форма, композиція) [10].

Тож, **метою статті** є дослідження стану вивчення мариністичного жанру у початковій школі.

Основна частина. За академічним тлумачним словником з української мови «мариністичний» – пов'язаний із зображенням морського краєвиду [12].

Вивчення мариністичного жанру вбачається необхідним у межах уроків образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі.

Аналіз чинної програми для початкової школи показав, що по-перше, програма передбачає такі основні види художньої діяльності учнів на уроках, як сприймання (естетичне сприймання дійсності та сприймання творів мистецтва) та практична художня діяльність (репродуктивно-творча і творча).

По-друге, структура програми базується на засадах особистісно орієнтованого навчання і побудована за концентричним принципом вивчення навчального матеріалу, який допускає повторне вивчення окремих тем і понять змістової лінії у кожному наступному році навчання з розширенням змісту й поглибленням рівня його викладу.

По-третє, матеріал програми згруповано у блоки-теми, кількість уроків та тематика завдань в яких є орієнтовною. Вчитель на свій вибір може визначати послідовність виконання репродуктивних, практичних, творчих завдань і вправ, самостійно обирає орієнтовні тематичні завдання та художні техніки і матеріали із запропонованих програмою. Години резервного часу можуть використовуватися на розсуд учителя, у тому числі на узагальнення тематичного матеріалу, відвідування виставок, проведення уроків на природі тощо [10].

Тематика курсів наступна: для 1 класу - «Граматика образотворчого мистецтва»; для 2 класу - «Мова образотворчого мистецтва»; для 3 класу - «У майстернях художників»; для 4 класу - «Художній образ у мистецтві» [10].

У програмі 1 класу головна увага приділяється опановуванню учнями елементарних основ формотворення, компонування на площині та кольорознавству. При цьому, теми 1, 2 є ввідними, а теми 3, 4, 5 – такими, що розширюють і поглиблюють компетентність учнів стосовно форми, кольору та елементарних засобів компонування. Супутні навчальні завдання мають на меті ознайомлення (на пропедевтичному рівні) з художніми матеріалами та з основними видами візуальних мистецтв [10].

Основна лінія програми 2 класу – ознайомлення з різними видами візуальних мистецтв та з засобами художньої виразності.

Провідними навчальними завданнями стосовно образотворчих знань, умінь і навичок, що проходять через увесь курс у 2 класі,

залишаються «форма» і «колір». Крім того, програмою передбачено опановування композиційними прийомами (на елементарному рівні) у різних видах образотворчого мистецтва [10].

У 1-2 класах учні ознайомлюються із творами живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва та архітектури. Тому засвоєння програми 3-го класу передбачає актуалізацію раніше набутих знань, їх поглиблення та розширення на ґрунті уявних подорожей до майстерень митців і перевтілення учнів у художників графіків, живописців, скульпторів тощо. Це дозволяє органічно продовжити формування художньої компетентності учнів з основ образотворчої грамоти.

Новим у навчальному матеріалі програми є ознайомлення із основними жанрами образотворчого мистецтва (пейзаж, портрет, натюрморт, анімалістичний).

Крім того, програмою передбачено ознайомлення зі специфікою роботи графічними, живописними та іншими матеріалами й техніками; збагачення засобів композиційної організації площини, ускладнення палітри кольорів. Провідною лінією програми 4 класу є поняття «художній образ», його тлумачення на пропедевтичному рівні. Учні повинні отримати чітке уявлення про способи створення художнього образу в різних видах образотворчого мистецтва [10].

У 4 класі розширюється коло відомостей про основні жанри образотворчого мистецтва (пейзаж, портрет, натюрморт, анімалістичний), вдосконалюються навички створювати (на елементарному рівні) сюжетно-тематичні картини.

Аналізуючи рекомендовані Міністерством освіти і науки України підручники з образотворчого мистецтва, можна виділити наступне. У підручнику «Образотворче мистецтво» для 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів авторів О. Калініченко, В. Сергієнко 2012 року видавництва конкретна тема для вивчення морського пейзажу відсутня. Проте у темі 10 «Краєвид» дітям пропонується на прикладі репродукцій із морськими краєвидами вивчати лінію горизонту [2, 40]. Автори картин, репродукції яких представлені у підручнику, не вказані. Також в темі 23 «Кольори природи» пропонується переглянути фото картин із зображенням морських краєвидів та висловити своє враження від них [2, 93]. Тож, можемо підкреслити, що у підручнику для 1 класу учні мають можливість вивчати основи пейзажного зображення на прикладі зразків живопису мариністичного жанру.

За підручником «Образотворче мистецтво» для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів авторів О. Калініченко, В. Сергієнко 2012 року видавництва в темі 5 «Чарівна палітра» пропонується вивчення учнями властивостей кольору на прикладі живописних картин різних художників, в тому числі і художників-мариністів [3, 20]. В темі 19 «Таємниці композиції» цього ж підручника автори пропонують вивчати гармонійне розміщення та поєднання всіх частин картини за зображеннями картин різних жанрів, в тому числі на прикладі морських мотивів. Подібно до попередньої теми в темі 20 «Сонце господар неба» [3, 80] авторами запропоновано вивчати властивості кольорів та різні варіанти композиційних розміщень у форматі за допомогою різних картин, в тому числі на яких зображені морські краєвиди.

У підручнику «Мистецтво» 2012 року видавництва для 2 класу авторів Л. Масол, В. Гайдамака, Н. Очеретяна, О. Покотило у темі «Звуки і кольори природи» [8, 6] учні мають можливість познайомитися із видами пейзажів. Для виконання практичного завдання дітям пропонується пригадати свої враження від перебування на морі (на березі річки) і створити морський пейзаж за допомогою акварельних фарб.

Аналізуючи підручник «Образотворче мистецтво» для 3 класу авторів О. Калініченко, В. Сергієнко 2013 року видавництва, можемо побачити, що в темі 3 «Ритми хвиль» [4, 12] учням пропонується вивчати поняття ритму на прикладі зображення хвиль у картинах різних митців. Позитивним моментом є те, що в ілюстративний ряд представлений репродукціями таких художників як, Мауріц Корнеліс Ешер «Небо і море», Г. Остроумова-Лебелєва «Море, каміння», Мьон Кіль «Хвилі східного моря», Л. Ковалевська «Райдуга на воді», Ю. Волков «Море». В практичній частині передбачена вправа, в якій потрібно зобразити ритмічні лінії, що будуть нагадувати хвилі. Також в практичному завданні учням пропонується намалювати фломастерами ілюстрацію до казки, події якої відбуваються на березі моря або річки, застосовуючи різні варіанти зображення руху хвиль [4, 15].

У підручнику «Мистецтво» для 3 класу 2014 року видавництва, авторами якого є Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна відводиться тема на вивчення морської тематики в живописі паралельно із вивченням музичних творів [9]. В першій частині теми 5 представлений ілюстративний ряд творами А. Куїнджі «Море з парусним кораблем», В. Юрова «Морський пейзаж», в другій частині цієї ж теми наведений матеріал для

ознайомлення із визначеннями «пейзаж», «марина» та з особливостями творчості художників-мариністів. Поряд з цим в темі представлені дві репродукції картин І. Айвазовського - «Ніч. Блакитна хвиля», «Бурхливе море вночі», на прикладі яких учням пропонується порівняти колорити та добрати характеристику до зображеного [9, 22]. Творче завдання, запропоноване для виконання, передбачає створення кількох власних марин, контрастних за настроями (акварель, гуаш або змішана техніка) до музики М. Римського-Корсакова.

Проаналізувавши окремо підручники з образотворчого мистецтва для 4 класу авторів О. Калініченко, В. Сергієнко, В. Калініченко 2015 року видавництва можемо констатувати наступне. Тема 6 «Фантастичні кораблі» [6, 28]. передбачає вивчення протилежних за характером живописних образів та форм, які викликають різні емоції та почуття. Ілюстративний ряд до теми представлений репродукціями робіт М. Реріха «Заморські гості», Р. Масгрейва «Плаваючий дракон», Я. Єрка «Хмаролом», М. Демцю «Кадакес», М. Хассман «Летючий голландець».

В практичному завданні для юних художників автори пропонують попрацювати в парах, а саме намалювати фантастичні кораблі, образи яких протилежні за характером, підбравши відповідні форми, кольори, вигадати декор, який буде підпорядкований формі корабля та вітрил. Темі за власним вибором для малюнків наступні: «Чорна пантера» і «Стрімка чайка», «Піратська шхуна і «Срібляста яхта». Дане завдання можна виконувати гуашшю на кольоровому або тонованому папері. Також варто зазначити, що в кінці теми є запитання та завдання до теми, а саме пропонується порівняти образи кораблів старовинних і сучасних, а також у завданні для самостійної домашньої роботи дітям запропоновано знайти і роздивитись ілюстрації до казок народів світу, де є зображення кораблів.

В підручнику для 4 класу авторів М. Резніченко, М. Трач 2015 року видавництва у розділі «Образи, природи, тварин, людей у мистецтві» відводиться окрема тема на вивчення морського пейзажу під назвою «Морські фантазії» [11, 78]. В темі наведене визначення «марина», «художник-мариніст». Ілюстративний ряд представлений репродукцією І. Айвазовського «Неаполітанська затока», зображеннями моря на фото та зразками дитячих робіт. Творче завдання пропонує учням відчути себе в ролі мариніста та намалювати за уявою морський пейзаж акварельними або гуашевими фарбами відповідно продумавши композицію, передати

плановість відкритого простору у роботі за допомогою кольору та тону. Загалом зміст матеріалу відповідає даній темі, але ілюстративний ряд до неї подано недостатньо.

В підручнику «Образотворче мистецтво» для 4 класу В. Власової окремої теми для вивчення мариністичного жанру немає, але в темі 17 «Світ природи в пейзажі» [1, 51] наведене визначення пейзажу та класифікація пейзажів, зокрема, у ілюстративному ряді представлених репродукцій різних варіантів пейзажів є і зображення морського краєвиду.

Результати дослідження. Отже, проаналізувавши навчальну програму з образотворчого мистецтва для загальноосвітніх навчальних закладів, можна звернути увагу на те, що вивчення мариністичного жанру наявне в контексті ознайомлення з основними образотворчими знаннями (колір, простір, форма, композиція), однак не є детальним, але досить широкий діапазон тем, які передбачені програмою, може дозволити вивчення окремих аспектів, пов'язаних із мариністичним жанром, наприклад, за допомогою віртуальних екскурсій до художніх музеїв та галерей.

Зробивши огляд рекомендованих Міністерством освіти і науки України підручників з образотворчого мистецтва можна зробити висновок, що лише в деяких з них відводиться окрема тема на вивчення мариністичного жанру, а саме: у підручнику «Мистецтво» для 3 класу 2013 року видавництва, авторами якого є Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна відводиться тема на вивчення морської тематики в живописі паралельно із вивченням музичних творів; в підручнику для 4 класу авторів М. Резніченко, М. Трач 2015 року видавництва у розділі «Образи, природи, тварин, людей у мистецтві» наявна окрема тема на вивчення морського пейзажу під назвою «Морські фантазії».

У всіх інших підручниках для 1-4 класів, які були проаналізовані відповідно до теми статті можна сказати, що конкретної теми на вивчення мариністичного жанру в них немає, але автори пропонують за допомогою зразків живописних картин художників-мариністів вивчати властивості кольору, різні варіанти композиційних розміщень, поняття плановості в пейзажному зображенні, форми, ритму, художнього образу в зображенні, а також висловлювати своє враження, емоції від картин.

Позитивним моментом є те, що у темах запропоновані цікаві завдання для виконання, а також те, що учні мають можливість виконувати свої роботи в різних техніках - гуашевими, акварельними фарбами, фломастерами, олівцями. Це в свою чергу

допоможе їм оволодіти основами образотворчої грамоти, розвивати фантазію, цікаво висловлювати свої емоції на папері та поринути в подорож до моря, якщо не в справжню, то хоча б у віртуальну.

Висновки. Підсумовуючи вищеописане, можна сказати, що у підручниках з образотворчого мистецтва для 1-4 класів робиться наголос на художньо естетичному розвитку учнів, їх емоційної чутливості, практичних творчих умінь, формуванні стійкого інтересу до образотворчої діяльності, формуванні загальнокультурної компетентності.

Оскільки, однією із умов успішної реалізації завдань навчальної програми є формування позитивного ставлення до світу на основі емоційно-чуттєвого досвіду та залучення до художньо-творчої діяльності шляхом опанування основних правил та понять на чуттєвому рівні, а також розвиток чуттєво-емоційної сфери учнів, художньо-образного мислення, потреби і здатності до художньо-творчої самореалізації, то вивчення мариністичного жанру з елементами віртуальних екскурсій до художніх музеїв та зображення учнями морської тематики у своїй творчості, слугуватиме кращій реалізації навчальних завдань.

Література:

1. Власова В. Г. Образотворче мистецтво : підруч. для 4 кл. / В. Г. Власова. - К. : Грамота, 2015. - 95 с. : іл.
2. Калініченко О. В. Образотворче мистецтво : підруч. для 1 кл. / О. В. Калініченко, В. В. Сергієнко. - К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. - 144 с. : іл.
3. Калініченко О. В. Образотворче мистецтво : підруч. для 2 кл. / О. В. Калініченко, В. В. Сергієнко. - К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. - 144 с. : іл.
4. Калініченко О. В. Образотворче мистецтво : підруч. для 3 кл. / О. В. Калініченко, В. В. Сергієнко. - К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. - 144 с. : іл.
5. Калініченко О. В. Образотворче мистецтво : підруч. для 4 кл. / О. В. Калініченко, В. В. Сергієнко. - К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. - 152 с. : іл.
6. Калініченко О. В. Образотворче мистецтво : підруч. для 4 кл. / О. В. Калініченко, В. В. Сергієнко. - К. : Видавничий дім «Освіта», 2015. - 152 с. : іл.
7. Концепція національного художнього виховання дітей, учнівської та студентської молоді в умовах відродження української національної культури // Освіта. 1995. 6 верес.
8. Масол Л. М. Мистецтво: підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна, О. М. Покотило. - К. : Генеза, 2012. - 144 с.: іл.

9. Масол. Л. М. Мистецтво: підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна. - К.:Генеза, 2014. – 144 с.: іл.
10. Навчальні програми для 1-4 класів [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
11. Резніченко М. І. Образотворче мистецтво : підруч. для 4 кл. / М. І. Резніченко, С. К Трач. - Тернопіль. : Навчальна книга - Богдан, 2015. - 152 с. : іл.
12. Словник української мови [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://sum.in.ua/p/4/627/1>.

УДК 373.3.011.3.015.311-051:17.022.1

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Юлія Григорівна Кулімова,

*кандидат педагогічних наук, асистент кафедри початкової освіти,
природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Анотація. У статті здійснено огляд наукових досліджень формування педагогічного іміджу сучасного вчителя в контексті освітнього процесу в початковій школі. Розкрито дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців щодо тлумачення терміну «імідж» та «педагогічний імідж». У статті наголошується, що педагог є центральною фігурою в організації освітнього процесу, і саме від його професійної майстерності, внутрішнього «Я», зовнішнього вигляду та вміння використовувати вербальні та невербальні засоби, залежить успіх педагогічної взаємодії в початковій школі.

Ключові слова: емпатія, імідж, педагогічна іміджологія, педагогічний імідж, функції іміджу.

Abstract. The article gives an overview of scientific studies of the formation of the pedagogical image of a modern teacher in the context of the educational process in elementary school. The research of domestic and foreign scholars on the interpretation of the terms «empathy», «image», «pedagogical image», «pedagogical image» etc. The article presents an analysis of various types of pedagogical image: personal, perceived, mirror, flow and desirable. The author notes that the structure of the teacher's image is a policomponent, and its main components are: internal self, the use of verbal and nonverbal means of communication and the appearance of the teacher. The